

Jerzy Świdziński

Literatura polska w świetle badań rusycystycznych

Biuletyn Polonistyczny 28/3-4 (97-98), 177-185

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

roduction by J. Pelc. Warszawa - D. Reidel Publishing Company Dordrecht Holland/ Boston USA, p. XXIV, 504 (Synthese Library - Studies in Epistemology, Logic, Methodology and Philosophy of Science. Vol. 119). - Voight V.: HVF 1979, 434-435.

A. Sieroszewski: Węgierska i polska powieść historyczna w dobie romantyzmu. Warszawa 1976. - Reiman J.: HVF 1979, 546-547.

Studia z dziejów polsko-węgierskich stosunków literackich. Pod red. I. Csaplárosa. Warszawa 1978. - Varga Cs.I.: ItK 1979, 687-689.

S. Świrko: Z kręgu filomackiego preromantyzmu. Warszawa 1971. - Kálmán J.: HVF 1979, 566-567.

1980

W. Pusz: "Nowy Parnas" przedromantycznej Warszawy. Bruno Kiciński i grono jego współpracowników. Wrocław 1979. - Snopek J.: HVF 1980, 386.

J. Śliziński: Jan III Sobieski w literaturze narodów Europy. Warszawa 1979. - Csapláros I.: ItK 1980, 548; Gedeon M.: HVF 1980, 381.

Lajos Hopp

Csaba Kiss Gy.

LITERATURA POLSKA W ŚWIETLE BADAŃ RUSYCYSTYCZNYCH

Rusycystyka w Polsce ma już swoją utrwaloną tradycję i markę. Ukazujące się okolicznościowo przeglądy dorobku poszczególnych ośrodków naukowych stwarzają możliwość zarówno dobrego prognozowania, jak i oceny przeszłości. Lektura tych przeglą-

dów pokazuje, iż współczesna rusycystyka polska, mimo niekiedy meandrycznych dróg rozwojowych, obroniła swój status naukowy i utrwaliła swe właściwe miejsce w kompleksie rodzimych nauk humanistycznych. Oprócz problemów, którymi zajmowała się - z racji swego powołania - ważną pozycję w dorobku tej dyscypliny zajęły w ubiegłym dziesięcioleciu badania nad literaturą polską. Rusycystyka polska uprawia bowiem wiedzę o naszej literaturze w aspekcie komparatystycznym, analizując i ukazując szeroko rozumiane kontakty, paralelizmy, filiacje, homologie i analogie interliterackie, jakie występowały na przestrzeni wieków pomiędzy polskim i rosyjskim piśmiennictwem.

Ujęcia takie spotykamy również w syntezie literatury rosyjskiej ("Literatura rosyjska", wyd. 2 pt. "Historia literatury rosyjskiej"), w której dokonano po raz pierwszy w Polsce całościowego oglądu dziejów powiązań literackich polsko-rosyjskich i rosyjsko-polskich¹. I tak przykładowo, w rozdziałach dotyczących wieku XIX, autorstwa Mariana Jakóbca, został omówiony stopień i zasięg recepcji w Rosji twórczości m.in. Samuela Bogumiła Lindego, Zoriana Dołęgi Chodakowskiego, Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Józefa Ignacego Kraszewskiego, Józefa Korzeniowskiego, Władysława Syrokomli, Henryka Sienkiewicza, Elizy Orzeszkowej, Marii Konopnickiej, Stanisława Przybyszewskiego, Stefana Żeromskiego. W rozdziałach zaś dotyczących wieku XVII i XVIII mówi się o przenikaniu naszej literatury na tereny Rusi w postaci przekładów utworów Macieja Strykowskiego, Aleksandra Gwaginusa, Bartosza Paprockiego, Szymona Starowolskiego, Jana Zabczyca, Jana Ostroroga, Stanisława Niewieskiego, Jana i Piotra Kochanowskich, Samuela Twardowskiego, Macieja Sarbiewskiego i innych. Okazuje się, że wpływ literatury polskiej na piśmiennictwo rosyjskie był tak silny, iż wielu

pisarzy Rusi Moskiewskiej uprawiało swą twórczość również w języku polskim (np. Symeon Połocki). Ta polonofilaska orientacja rosyjskich warstw wykształconych trwała aż do końca XVIII wieku. Wprawdzie wydarzenia polityczne drugiej połowy XVIII wieku zakłóciły na długie lata normalną wymianę dóbr kulturalnych, to jednak literatura polska budziła w Rosji dość znaczne zainteresowanie. Wówczas to dokonano tłumaczeń niektórych utworów Franciszka Bohomolca, Wojciecha Bogusławskiego, Ignacego Krasickiego oraz Adama Naruszewicza.

O związkach i kontaktach, wpływach i zależnościach między obiema literaturami w wieku XVI, XVII, XVIII mowa jest też w innych pracach rusycystów polskich². Rozszerzają i uzupełniają one informacje, sprawy i zagadnienia, które w syntezie są ledwie zaznaczone. Tym więc sposobem rusycystyczna wiedza o stosunkach kulturalnych polsko-ruskich czy rosyjskich, a także o literaturze polskiej jest wyjątkowo rozległa.

Najwięcej prac o literaturze polskiej w aspekcie komparatystycznym, napisanych przez rusycystów polskich w latach 70-ych dotyczy wieku XIX. Są to studia zarówno o treści recepcyjnej³, jak i typologicznej⁴. Pierwsze - mające w większości przypadków charakter przyczynkarski - rejestrują przejawy różnych form kontaktów interliterackich, począwszy od personalnych, a na ideowych skończywszy. Drugie natomiast - bardziej pogłębione - ukazują związek interliteracki wyższego rzędu, wszelkiego rodzaju analogie i homologie literackie.

Rusycyści polscy wydali w latach 70-ych wiele prac dotyczących stosunków literackich polsko-rosyjskich doby współczesnej⁵. Część z nich wiąże się z okresem międzywojennym, a pozostałe - powojennym. I choć wszystkie rejestrują kontakty typu recepcyjnego, to jednak ich wartość jest szczególna. Uka-

zują one sposób pokonywania przez sztukę barier granicznych i ideologicznych, jakie dzieliły Polskę i Rosję Radziecką w latach 1918-1939. Z kolei gdy chodzi o prace dotyczące stosunków literackich polsko-rosyjskich w latach powojennych, to ujawniają one istnienie różnorodnych barier i granic w zakresie asymilacji i dysymilacji obu literatur. Słowem, ujawniają trwałość tradycji i tożsamość kulturową obu narodów.

Problematyka literatury polskiej w aspekcie jej związków z literaturą rosyjską była w latach 70-ych także przedmiotem obrad licznych sesji, konferencji i zjazdów naukowych, tak krajowych, jak i zagranicznych. Wydane z tej okazji materiały⁶ świadczą nie tylko o randze tego typu badań, lecz także o wciąż rosnących potrzebach, zwłaszcza z punktu widzenia dyscyplin pokrewnych. Ujawniają i wzbogacają one wciąż szczupłą wiedzę literaturoznawczą o sposobach funkcjonowania sztuki literackiej w obcym środowisku.

Warto tu jeszcze wspomnieć o zrodzonej pod koniec lat 60-ych inicjatywie systematycznego wydawania zwartych publikacji, dotyczących wybranych zagadnień z dziejów stosunków literackich polsko-rosyjskich, których celem miała być ich wszechstronna analiza i pełne przebadanie.

I tak, po wydanym w 1969 r. tomie "O wzajemnych powiązaniach literackich polsko-rosyjskich" prezentującym stan dotychczasowych badań porównawczych rusycystyki, ukazały się w latach siedemdziesiątych kolejno następujące zbiory: "Po obu stronach granicy", "Spotkania literackie", "Pisarze i krytycy", "Zwierciadło prasy"⁷.

Od lat istnieje współpraca pomiędzy literaturoznawcami polskimi i radzieckimi w zakresie badań komparatystycznych, owocuje ona wieloma przedsięwzięciami, m.in. w 1974 r. odbyła

się w Warszawie, zorganizowana przez Instytut Badań Literackich PAN i Instytut Słowianoznawstwa i Bałkanistyki AN ZSRR naukowa konferencja poświęcona literaturze polskiej i rosyjskiej przełomu XIX i XX w. Rezultatem tego posiedzenia były referaty⁸, w których badacze polscy i radzieccy poruszyli szereg istotnych dla zbadania związków literackich polsko-rosyjskich w końcu XIX wieku problemów (np. podobieństwa i różnice między polską a rosyjską prozą realistyczną, stosunek rosyjskiej krytyki literackiej do poezji polskiej itd.).

Rezultatem współpracy polsko-radzieckiej w zakresie badań kontaktów literackich polsko-rosyjskich są też wydane w Polsce w latach 70-ych liczne publikacje autorów radzieckich. Część z nich ukazała się w oryginalnej wersji językowej, a część w przekładzie. Tym sposobem literaturoznawstwo polskie zostało wzbogacone dodatkowymi pozycjami i koncepcjami naukowymi.

Dorobek naukowy rusycystyki ilustruje efekty w zakresie badań nad literaturą polską. Są one wyrazem pluralizmu organizacyjnego, metodycznego i metodologicznego. Są one również rezultatem autentycznych zainteresowań i probierzem szczerości naukowej. W wielu z nich poruszone są sprawy trudne i złożone. W niektórych podjęto próby przebadania mechanizmu tworzenia się różnorodnych mitów narodowych i sprowadzenia rzeczy do właściwego wymiaru. Wreszcie, są one wyrazem potrzeb, które zrodziła nie tylko nauka, lecz również rzeczywistość.

Omówione i zasygnalizowane w przeglądzie prace posiadają niekiedy różnorodne usterki, które wypaczają nieraz obraz stosunków polsko-rosyjskich. Jednak kłopoty, z jakimi boryka się współczesna rusycystyka polska w zakresie badań komparatystycznych, nie są tylko jej udziałem. Wszystkie bowiem dyscypliny filologiczne, które stają wobec konieczności badań porównaw-

czych natrafiają na takie same trudności. Komparatystyka bowiem jest wciąż "podejrzana" dziedziną nauki o literaturze⁹. Dlatego też wszelkie próby uwiarygodnienia jej statusu naukowego godne są pochwały.

Jak wynika z przeglądu, znaczny udział w tych próbach ma rusycystyka polska, która prowadząc w latach 70-ych szeroko zakrojone badania podstawowe nad literaturą rosyjską, uprawiała również wiedzę o literaturze polskiej. Komparatystyka była w tym zakresie jej główną metodą badawczą.

¹Literatura rosyjska. Podręcznik. Układ i red. ogólna: M. Jakóbiec, t. I, Warszawa 1970. Autorzy: M. Jakóbiec, W. Jakubowski, R. Łużny, T. Kołakowski, B. Galster, A. Semczuk, A. Walicki; T. II, Warszawa 1971. Autorzy: Z. Barański, B. Galster, M. Jakóbiec, T. Kołakowski, J. Lenarczyk, R. Łużny, F. Nieuważny, R. Przybylski, T. Szyszko, R. Śliwowski, A. Walicki; wyd. 2: Historia literatury rosyjskiej. Praca zbiorowa pod red. M. Jakóbca, T. I-II, Warszawa 1976.

²Przykładowo: P. Lewin: Wykłady poetyki w uczelniach rosyjskich XVIII w. (1722-1774) a tradycje polskie, Wrocław 1972; też: Skrypty poetyki i retoryki z polskich uczelni w archiwach Moskwy i Leningradu, "Przegląd Humanistyczny" 1974 nr 9; też: Literatura staropolska a literatury wschodniosłowiańskie. (Stan badań i postulaty badawcze). /W:/ Literatura staropolska w kontekście europejskim. Związki i analogie. Materiały konferencji naukowej poświęconej zagadnieniom komparatystyki (27-29 X 1975) pod red. T. Michałowskiej i J. Ślaskiego. Wrocław 1977; R. Łużny: Nurt tradycji staropolskiej w procesie literackim rosyjskiego Oświecenia. "Ruch Lit." 1973 nr 4; tenże: Kultura polska w XVI a stosunki polsko-wschodnio-słowiańskie. "Przegl. Hum." 1979 nr 10; E. Małek: Staroruska "Maluzyna" i jej stosunek do polskiej wersji powieści. "Slavia Orientalis" 1974 nr 1; też: Romans staropolski na Rusi. (Stan i potrzeby badań). "Slavia Orientalis" 1976 nr 3; też: Staroruskie przekłady "Apoftegmatów" Budnego Bieniasza. "Studia Filolog. WSP Bydgoszcz" 1978 z. 4; I. Galster: Język staroruskiego przekładu dzieła Andrzeja

Frycza Modrzewskiego "De Republica Emendanda". System fleksyjny. Wrocław 1975; B. Walczak-Sroczyńska: Z dziejów polsko-rosyjskich związków literackich w XVIII w. (wschodniosłowiańska recepcja "Wielkiego Zwierciadła Przykładów"). "Przeł. Hum." 1976 nr 7.

³ Zob. odpowiednie pozycje w: Bibliografia polskich prac z zakresu slawistyki 1968-1972, T. II. Literaturoznawstwo. Praca zbiorowa pod red. J. Czachowskiej i J. Puzyrny. Warszawa 1973; Bibliografia polskich prac z zakresu slawistyki 1972-1981. Literaturoznawstwo. Oprac. J. Biesiada. Red. J. Czachowska. Warszawa 1983; Bibliografia rusycyatyki polskiej. Literaturoznawstwo. Red. B. Białokozowicz, Warszawa 1976.

⁴ Zob. przykładowo: R.W. Wołoszyński: Zagadnienie polsko-rosyjskiego zbliżenia kulturalnego w latach 1807-1830. (Stan badań i postulaty na przyszłość). /W:/ Z polskich studiów slawistycznych. S. 4: Prace na VII Międzynarodowy Kongres Slawistów w Warszawie 1973, Warszawa 1972, cz. 3; M. Jakóbiec: Idea słowiańska w romantyzmie polskim i literaturach wschodniosłowiańskich. /W:/ VII Międzynarodowy Kongres Slawistów, Warszawa 1977; R. Łużny: Polsko-rosyjskie związki literackie w pierwszych dziesięcioleciach wieku XIX a tradycja Oświecenia. /W:/ Spotkania literackie. Z dziejów powiązań polsko-rosyjskich w dobie romantyzmu i neoromantyzmu. Red. B. Galster, J. Kamionkova przy współudziale A. Piorunowej. Wrocław 1973; B. Galster: Przełom romantyczny w Polsce i w Rosji. /W:/ op. cit.; Z. Barański: Przełom modernistyczny w Polsce i w Rosji. /W:/ Z polskich studiów slawistycznych. S. 5, cz. 2; Literaturoznawstwo, folklorystyka, problematyka historyczna. Warszawa 1977; H. Stochel: Historiografia Lelewela i Karamzina. /W:/ Spotkania literackie, op. cit.; L. Suchanek: Wątek "Lenory" w balladzie polskiej i rosyjskiej, tamże; B. Galster: Poematy narodowe i ich krytycy. (O recepcji krytycznej "Eugeniusza Oniegina" i "Pana Tadeusza"). /W:/ Tradycja i współczesność. Powinowactwa literackie polsko-rosyjskie. Publikacja przygotowana wspólnie z Instytutem Słowianoznawstwa i Bałkanistyki AN ZSRR. Red. B. Galster, J. Kamionka-Straszakowa, K. Sierocka i B. Stachiejew przy współudziale I. Jarosińskiej. Wrocław 1978; J. Borsukiewicz: "Mcyri" Lermontowa a "Farys" Mickiewicza. "Annales UMCS" S.F, t. 26: 1971; J. Orłowski: O podobieństwie twórczości Syrokomli

i Niekrasowa, "Biul. Lub. TN", t. 13/14: 1972; tenże: "Iwan Groźny" J. Matejki i "Księżę Srebrny" A. Tołstoja, "Studia Pol.-Slav.-Orient." t. 2: 1975.

⁵ M. Jakóbiec: Społeczeństwo polskie wobec literatury rosyjskiej w czasie rewolucji 1905-1907. /W:/ Polsko rosyjskie związki społeczno-kulturalne na przełomie XIX i XX w. Red. M. Leczyk, wstęp: L. Bazyłow. Warszawa 1980; Z. Barański: Obraz Polski i Polaków w rosyjskiej literaturze radzieckiej (1917-1939). /W:/ Po obu stronach granicy. Z powiązań kulturalnych polsko-radzieckich w XX-leciu międzywojennym. Red. B. Galster, K. Sierocka przy współudziale A. Piorunowej. Wrocław 1972; G. Czech: Dwa oblicza Polski w rosyjskiej poezji radzieckiej okresu międzywojennego. /W:/ Polska - Związek Radziecki. Współpraca. Przyjaźń. Braterstwo. Warszawa 1978; Z. Barański: 50 lat stosunków literackich polsko-radzieckich. "Stud. Ross. Posn." z. 5:1973; E. Fiszer-Smyczyńska: Rosyjska twórczość B. Leśmiana. /W:/ Polska - Związek Radziecki. Współpraca. Przyjaźń. Braterstwo. Op. cit.; B. Łazarczyk: Sztuka translatorska Juliana Tuwima. Przekłady z poezji rosyjskiej. Wrocław 1979; F. Nieuważny: J. Tuwim a poeci rosyjscy XX wieku. /W:/ Tradycja i współczesność. Op. cit.; I. Ross-Baszak: Twórczość rosyjska Brunona Jasińskiego. /W:/ Polska - Związek Radziecki. Op. cit.; S. Pollak: Broniewski w kręgu poezji rosyjskiej. "Lit. na świecie" 1973 nr 10; H. Karwacka: Witold Wandurski - propagator twórczości W. Majakowskiego w Polsce. (Przyczynek do recepcji). "Prace Polon." S. 28: 1972; H. Kirchner: Literatura rosyjska i radziecka w "Dziennikach" Z. Nałkowskiej. "Studia Pol.-Slav.-Orient." t. 6: 1980; M. Frąckowiak: Iwaszkiewicz a Tołstoj. "Stud. Ross. Posn." z. 15: 1980; W. Klemm: Nieznane artykuły rosyjskie Ludwika Krzywickiego o literaturze. "Przegl. Hum." 1977 nr 3; J. Faryno: O interpretacji semiotycznej (Na przykładzie wierszy Tadeusza Kubiaka). "Pam. Lit." 1974 z. 1.

⁶ VII Międzynarodowy Kongres Sławistów. Warszawa 21-27 VIII 1973. Streszczenia referatów i komunikatów. Warszawa 1973: Sławistyczne studia literaturoznawcze poświęcone VII Międzynarodowemu Kongresowi Sławistów. Red. J. Śliziński. Wrocław 1973; Studia rusycystyczne z epoki romantyzmu. Prace krakowskiego ośrodka sławistycznego poświęcone VII Międzynarodowemu Kongresowi Sławistów w Warszawie w r. 1973. Red. R. Łużny,

Wrocław 1973; zob. też poz. 8209, 8249 /w:/ Bibliografia polskich prac z zakresu slawistyki 1968-1972, op. cit., oraz poz. 9002, 9606, 9630 /w:/ Bibliografia polskich prac z zakresu slawistyki 1972-1981, op. cit.

⁷ O wzajemnych powiązaniach literackich polsko-rosyjskich. Tom Poświęcony VI Międzynarodowemu Kongresowi Slawistów w Pradze. Red. S. Fiszman i K. Sierocka przy współudziale T. Kołakowskiego, Wrocław 1969; Po obu stronach granicy. Z powiązań kulturalnych polsko-radzieckich w XX-leciu międzywojennym. Op. cit.; Spotkania literackie. Z dziejów powiązań polsko-rosyjskich w dobie romantyzmu i neoromantyzmu. Op. cit.; Pisarze i krytycy. Z recepcji nowożytnej literatury rosyjskiej w Polsce. Red. B. Galster, J. Kamionkova, K. Sierocka przy współudziale A. Piorunowej. Wrocław 1975; Zwierniadio prasy. Czasopisma polskie XIX wieku o literaturze rosyjskiej. Red. B. Galster, J. Kamionka-Straszakowa, K. Sierocka przy współudziale A. Piorunowej. Wrocław 1978.

⁸ Literatura polska i rosyjska przełomu XIX/XX wieku. Red. H. Filipkowska, R. Górski, W. Kiełdysz, W. Witt. Teksty rosyjskie tłum. W. Krzemień. Warszawa 1978.

⁹ Zob. uwagi na ten temat w: H. Janaszek-Ivaničkowa: O współczesnej komparatystyce literackiej. Warszawa 1980.

Jerzy Świdziński